

בשעת כניסו אני מכנס בספרים אחרים את מאמרי על סופרים, חוקרים ודוגמיות בישראל בתקופה החדשה שהיו מפורסמים במאספוס וכתבירעת. ניסון ראשון לכך נעשה בספרי "מחקרים ונסיונות", שיצא לפני תשע שנים (הוצאת א. י. שטיבל, וורשה תרפ"ה) וזול ביתים משוקדהספרים.

קראתי את הספרים בשם "ראשונים ואחרונים". כי כוללים הם מאמרים על ראשונים, מבני הדור הראשון לתרבותישראל החדשה, ועל אחרונים – מבני הדור. ואין ראשון ואחרון כאן ראשון במעלה ואחרון במעלה, אלא ראשון בזמן ואחרון בזמן. ועליכן גם סדר המאמרים בספרים האלה הוא לפי תולדותיהם של האנשים, או לפי מעשיהם ופעולותיהם – המוקדם קודם והמאוחר מאוחר. אבל יש שגם עלידי קרבת הרחוקות של הנושאים, או עלידי אטמוספירה קרובה נתקברו המאמרים זה לזה.

אולי הדבר צריך התנצלות, שאני חוזר ומפרסם כאן מאמרים, ברובם על סופרים עבריים מימי ההשכלה ועד היום, גם אחרי פרסמי את ספרי "תולדות הספרות העברית החדשה" (הוצאת "דביר", תל-אביב תרפ"ה-תרצ"ב, ד' ספרים), שבו התיי – ולפרקים גם בהרחבה – על אותם הסופרים מימי ההשכלה ועד היום. אבל הדרך של תולדות הספרות היא אחרת מדרך המסה הבקורתית והמונוגרפית. שם עומד לפנינו במרכז ההתענינות וההסתכלות הכללי, וכאן – הפרט. שם ההצטרפות והחבור שבין היוצרים הם לנו עיקר, וכאן ההבדלה וההבלטה האישית. שם הרבה נתון לנו ההמשך, וכאן הרבה נחשב לנו ההפסק, הפסק לעצמו עם הנקודה העצמית. אף שני הספרים שלי – "תולדות הספרות העברית החדשה" וספר המאמרים והמסות על הספרות – יוצאים לדון, אם כי עליפי רוב על איהם העניינים, משתי נקודות-ראות מיוחדות ושונות אלה שאינו סותרות זו את זו, אבל משלימות זו את זו.

דרך המסה הבקורתית והמאמר הוא המוקדם, לכל הפחות אצלי בזמן. ועליכן יש בכמה מן המסות שלי גם מעין מעשה הבנה אל עבודתי בספרי "תולדות הספרות העברית החדשה". מטעם אישי, שלא למתוק עקבות העמל שעמלתי להשיג דבר אחד בזמנים שונים ובצורות שונות, ועוד יותר מתוך נמוק ענייני, כללי, שלא לזכות לזכותי בלבד דברים שאולי לא היתה מיניע אליהם בלי הדברים שנתגלו ביתים עלידי אחרים ושחדשו אותם ביתים אחרים, לא הכנסתי עליפי רוב שניים בתכנים של המאמרים, ואפילו כשתוכן

זה נתברר לי אחר־כך יותר, ואף ברחתי אותו יותר בספרי „תולדות הספרות העברית החדשה“. במקומות אחרים שעשיתי זאת ציינתי זמן הרוספה שהוספתי. כן הוספתי בספרי זה פרק חדש למאמרי על הרמ"ק וסיימתי אותו — במהדורה הקודמת, שב„מחקרים ונסיונות“ היה בלי סיום, — והוספתי כמעט פרק שלם, הפרק האמצעי, למאמרי על שד"ל — על־פי מחקר מאוחר שלי, הנוגע בהתנגרותו של שד"ל לתורת שפינוזה ובוכוחו עם אלה שננוו אחר תורה זו — וכיוצא בזה.

שניים גדולים מאלה הנוסתי בצורת המאמרים, בשראיתי אותה בלתי־הוגנת לדברים המכונים בספר. אולם יש שבבואי לשנות את הצורה הייתי מוכרח לשנות אם מעט ואם הרבה גם בתוכן. המאמרים שעליזדי שנוי צורה הגעתי בהם גם לידי שנוי תוכן הם בספר הראשון המאמר על אייזיק הירש ויום והמאמר על נחום סוקולוב. בבואי לשנות את צורתו של מאמר, שהדפסתי לפני שמונה שנים, על חיים יהואל בורנשטיין, בדעותיו עוד בתוים, באתי לידי מסכנה, שעלי להתחיל את הדבר מחדש. כתבתי אפוא מאמר חדש ונתתי במקומו של המאמר הישן, שלא נשאר ממנו אפילו כדי „לזו של שדרה“.

בכמה מאמרים שבספר נוסתי „רועות“ שונות של מאמרים, שכתבתי על ענין אחד בתקופות שונות, וחברתי אותן אחת אל חברתה; וכשלא מצאתי את הקשר והתבור ביניהן לא הכנסתי בהן ערבוביה ומחומלה אלא נתתי אותן זו לחוד זו לחוד, וכך ימצא הקורא שני מאמרים, ואף יותר משנים, בספר אחד על אישיות אחת. בספר הראשון ימצא שני מאמרים על פריש מאן, ובספר השני ימצא אף יותר משנים על אחד־העם ועל ברדיצ'בסקי. המאמרים האלה הם שונים זה מזה בהלך־דעותם, ובכל אחד מהם אני רואה את האישיות מוויחצראיה אחרת, והן בדיוקנות של אדם בתקופות־חיים שונות ובמצבים שונים, שכולם יחד מצטרפים לאיקונון שלי.

כיון שנקודת־המוצא בכל מאמר ומאמר שבספר היא הארת פני אישיות מתוכה, לא מנעתי את עצמי בכמה מאמרים מספר על מעשיהם של הסופרים, שנמצאתי בחברתם או שהתהלכתי ביניהם — מעין דברי זכרונות, — עד כמה שיש בהם להבהיק לפנינו משרשם. עם זה לא מנעתי את עצמי גם מחקירה והררשה, ואחרים מן המאמרים האלה הם גם מעין „מחקרים“ על אישים, מעשיהם ויצירותיהם. אבל הוצאתי מכלל הספרים האלה כל מחקר ספרותי אחר, הוצא מנבולות האישים.

תל־אביב, אייר תרצ"ד.